

Kapitel 2: Hemma

FN:S BARNKONVENTION ARTIKEL 27 *Levnadsstandard*

FN:S BARNKONVENTION ARTIKEL 16 *Rätt till privat- och familjeliv*

2: Hemma

FN:S BARNKONVENTION, ARTIKEL 27 *Levnadsstandard* FN:S BARNKONVENTION, ARTIKEL 16 *Rätt till privat- och familjeliv*

NAMI, 4 ÅR BERÄTTAR:

” Hemma hos oss finns det flera hyddor. Vi kallar dem tukols. Hyddorna har vi byggt av lera och taket är av långt gräs. Mina bröder Taban och Odrande delar en hydda med två av våra kusiner och farbror John. I en hydda bor mamma och pappa. I den tredje hyddan bor mormor Rachel tillsammans med mig och mina systrar Buywa och Bukala. På utsidan av vår hydda har Buywa målat en fin bild av en ängel. Hon är jätteduktig på att rita och jag blir så glad när jag ser bilden av ängeln som vaktar vårt hus.

Den fjärde hyddan är vårt kök fast ibland lagar mamma maten utomhus. En bit från hyddorna finns vår toalett bakom ett pinnstaket. Toaletten är ett djupt hål i marken.

I hyddorna där vi sover finns sängar men vi har inte vars en säng. Jag och mina systrar delar på en säng. Ibland är det väldigt varm och ibland kittlas vi men för det mesta är det bara skönt att ha någon nära. På ett snöre som är spänt mellan väggarna hänger en del av våra kläder. Resten ligger i resväskor. Ovanför vår säng hänger ett myggnät som vi fäller ner över oss på natten. Myggen är farliga här och det är lätt att få malaria. Det är en sjukdom som man blir jättedålig av.

Bukala och jag vaknar på morgonen av att tuppen gal. Då vet vi att nu måste vi upp och göra våra morgonsysslor. Mamma Oboya är redan uppe och har börjat koka vatten. När vi

kommer ut från hyddan känner vi lukten från elden. Det är grannen som redan har börjar elda sina sopor. Mina syskon har alla något som ska göras innan vi äter frukost. Min syster Buywa sopar hela gårdsplanen mellan hyddorna. Taban får gå till marknaden för att köpa mandazi. Det är en sorts bulle som vi ofta äter till frukost. Bukala matar hönsen. Ibland får jag hjälpa henne. Odrandes jobb är att gå till vattenpumpen vid kyrkan för att hämta vatten. Idag får jag följa med honom. Det är lite tungt att pumpa upp vattnet men efter ett tag har vi fyllt dunkarna. När vi kommer tillbaka med vattnet duschar vi genom att ta vatten i en mugg och hälla över oss. Vi får inte slösa med vattnet för det ska räcka till många.

Efter att vi ätit frukost, te och maandazi, är det dags att klä sig för att gå till skolan.

Alla måste ha skoluniform och på vår skola, Lunjini school, är de blå med vita detaljer. Vår kompis Lilibeth bor hos sin moster. Moster Joy är duktig på att sy. Hon har sytt skoluniformerna till alla mina syskon.

När mina syskon har gått till skolan är jag lite ledsen för idag är det ingen förskola. Men mamma tröstar mig och säger att jag ska få gå med henne till marknaden. Först får jag hjälpa mamma att tvätta några av våra kläder. Sedan går vi till marknaden för att handla. På vägen till marknaden går vi förbi den höga telemasten som står mitt i byn. Vi stannar vid ståndet där man kan lämna in sitt batteri till mobiltelefonen för laddning. Mamma lämnar vårt batteri och säger att någon av mina syskon ska hämta det under kvällen. På marknaden finns många mammor som jag känner som står och säljer durra, majs, jordnötspasta och annat gott. Vi ser också Lilibeths moster Joy. Hon som sytt skoluniformerna till mina stora syskon. Moster Joy har ett litet skjul på marknaden, det är spännande att se på när hon syr på sin symaskin. Hon trampar jättefort på pedalen och nålen hoppar upp och ner i tyget. Hon måste akta sina fingrar så inte nålen sticker henne. Nu drar mamma i mig. Vi har mer att göra på marknaden så vi går till mannen som har en kvarn. Mamma har med lite durra som ska malas till mjöl. På väg hem stannar vi vid ett marknadsstånd och mamma köper en ny hårborste till mig. Jag blir jätteglad för det är en sådan där borste med en spegel på baksidan.

Efter besöket på marknaden går vi hem. Nu är det mitt på dagen och väldigt varmt. Vi ser

hur männen sitter i skuggan under det stora trädet och pratar. Det är så varmt mitt på dagen att man inte kan arbeta. Mamma ska börja fläta en korg så vi sätter oss också i skuggan från hyddan när vi kommer hem.

Lite senare får jag följa med till Spar-och-lånegruppen. Det tycker jag är spännande. Mamma är med i en grupp där hon sparar pengar varje vecka. Hon vill spara så att alla hennes barn kan få gå länge i skolan. Mamma säger att alla i gruppen drömmer om saker de vill göra. En mamma vill öppna en liten affär och sälja jordnötssmör och en annan drömmer om att kunna köpa ett riktigt plåttak till sin hydda. Alla mammorna sitter i en ring och så blir det upprop, nästan som på min förskola. Mammorna har vars ett nummer som de säger i tur och ordning. Min mamma har siffran tre. Den lärde jag mig häromdagen så jag vet hur den ser ut. Efter uppropet får alla lämna sin peng som de ska spara och så sätter man ett kryss i deras sparbok. Fast det var spännande att vara med blir jag lite trött för mötet tar lång tid så jag går ut en stund. Jag hittar en blomma som man kan sätta på en liten pinne. Om man sedan blåser på blomman så snurrar den runt jättefort. Äntligen är mötet slut och vi får skynda oss hem för nu måste mamma arbeta på fälten där vi odlar durra och kassava.

När mina syskon kommer hem från skolan byter de om till andra kläder. Alla gör sina läxor. De läser och läser för allt som står i deras skrivbok måste de lära sig utantill. I slutet av terminen har de prov och då gäller det att kunna svara på frågorna. Blir det för mycket fel får man gå om klassen ett år till och det vill man ju inte.

Buywa får passa våra småsysstrar medan mamma går till marknaden för att sälja durran som hon odlat på fältet utanför våra hyddor. Taban går tillsammans med Lillibeth för att hämta ved i skogen. Hon är jätteduktig på att hitta bra ved. När de kommer hem berättar de att just när de skulle ta en gren på marken prasslade det till alldeles vid sidan om dem. De blev skrämda och hoppade till när de såg en orm slingra iväg. Kanske blev ormen lika rädd?

Taban och Odrande hinner spela lite fotboll med Bennet och några andra killkompisar innan mamma ropar att pappa kommit hem från sitt arbete. Pappa är snickare. Han gör sängar, stolar och en massa andra fina saker. Nu är det matdags. Som vanligt får vi durragröt med grönsaksröra till.

Efter maten går Buywa för att hämta batteriet till mammas mobiltelefon. Jag får leka tillsammans med Taban och Bennet. Vi leker med deras kolmila. De har byggt en egen liten mila som fungerar precis som de riktiga!

Mörkret kommer fort och tidigt så nu måste jag skynda att tvätta mig och krypa till sängs. Himlen är alldeles svart och stjärnorna lyser starkt när vi går in i vår hydda, det ser ut som hundratals små lampor. När jag krupit ner i sängen ligger jag och lyssnar på hur de vuxna sitter och pratar vid elden. Precis när jag ska somna sätter alla grodorna igång att låta utanför hyddan. En groda låter precis som en väckarklocka hinner jag tänka innan jag somnar.

HYDDOR

I Lui kallar man sina hyddor för tukols. Hyddan är oftast byggd av soltorkad lera uppblandat med lite gräs. Man börjar med att sticka ner tjocka grenar i marken. De sticks ner i en så stor cirkel som man vill att storleken på huset ska bli. Sedan skär man bambupinnar på längden i två halvor. Dessa använder man till att fläta samman de tjocka grenarna. I detta flätverk kletar man in lera uppblandat med lite gräs innan man putsar väggarna släta. Har man tillgång till en ko kan man använda kobajset för att stärka väggarna i hyddan. Golvet är trampad lera. Takstolen består av stora grenar som täcks med långt gräs. På insidan täcks taket med plast. Om man har råd så byter man ut grästaket till ett plåttak som står bättre mot regnet. För att få in ljus i hyddan hålls taket upp av grenar som är instuckna i lerväggarna. Där kan man sätta först hönsnät och sedan myggnät för att hålla insekterna borta. Dörren till hyddan brukar vara av plåt.

På leran går det bra att måla med vattenfärger. Det är vatten blandat med växtfärg eller färgpulver.

Inuti hyddan står träsängar. Man

sover ofta flera i samma säng. Det brukar få plats två sängar i varje hydda. Numera är det vanligt att man har tillgång till myggnät för att hålla myggen borta. Myggnätet hänger ovanför sängen och knyts samman under dagen i en stor knut. Det finns inga garderober utan kläder hänger på snören från ena sidan av hyddan till den andra. Man kan också förvara kläder i en resväska.

Toaletterna är ett cirka 30 cm stort hål i marken. Runt toaletten bygger man ett enkelt staket av gräs. Ett enkelt staket finns också runt tvättrummet. Dusch finns inte utan man tvättar sig genom att med en mugg eller skopa skölja bort tvålen.

MALARIA

Se fakta i kapitel 4, *Sjukhus*.

MORGONSYSSLOR

Varje morgon är det mycket som ska göras hemma vid hyddorna. Det är inte ovanligt att mor i huset går upp 5.30 för att börja förbereda matlagning och tvättning. Ved och vatten ska hämtas. Hönsen ska ha mat och hela gårdsplanen sopas varje morgon. En del av detta arbete kan utföras av barnen.

Fakta om husdjur och ägg kan

du läsa i Kapitel 9, *Natur*.

Någon sopsortering finns inte. Alla sopor läggs i en hög utanför någon av hyddorna. I högen blandas papper, plast och hushållssopor. En ständig rökdoft ligger över byn eftersom alla sopor eldas upp.

MATLAGNING

Traditionell eldstad

Den traditionella eldstaden består av tre stora stenar. Mellan stenarna ligger gräsbunten eller veden. Temperaturen regleras genom att man drar ut eller puttar in gräset/vedpinnarna. Eldstaden kan vara både utomhus eller inne i en hydda. När man eldar inne i en hydda blir det mycket hett och rökigt.

Vedsnåla spisar

1. Aska, lera, kortklippt gräs blandas med vatten genom fottrampning.
2. Tegelstenar läggs i ett bottenlager och muras fast med lerblandningen. Tegelstenar huggs så att de blir rundade för platsen för grytorna, de formas efter storleken på grytor som ska användas till spisen.
3. Resten av eldstaden byggs upp och hål för skorstenarna görs. Hela tiden med lera mellan stenarna. Det går åt cirka 50 tegelstenar. Korrigerad plåt som vikts till skorstenar.

4. Inkletning med kogödsel blandat med vatten till sista putsningen.
5. Spisen ska torka 21 dagar innan den kan användas.

Eld läggs i spisen framifrån, galler att sätta grytorna på eller så dras tegelstenarna in en bit just i grytöppningen så att grytan kan stå stadigt. Fördelarna med dessa spisar: vedsnåla, håller värmen längre, ingen rök inne i köket, hälsosammare för både barn och vuxna, lättare att undvika brännskador på barnen.

Träkolspis

Numera finns också spisar att köpa av plåt på marknaden, dessa eldas med träkol. Mer och mer övergår man till att elda med träkol.

Måltider

Förut var durragröt i olika form det vanligaste men nu kan det hända att man går till marknaden för att handla bröd. Eller så bakar man eget bröd av vetemjöl uppblandat med bakpulver. Mjölet köper man färdigblandat på marknaden.

Vanligast är att man dricker te till frukosten.

Av durrarmjöl, vatten och salt tillagas en slags grundrätt som kan se lite olika ut:

Fakta

Gröt i gryta: Koka först upp vatten. Häll i mjöl lite i taget. När man häller i mjölet i grytan snurrar man darin (seven) mellan händerna. Efterhand som man häller i mer mjöl blir gröten tjockare. Med darin arbetar man då först från sig och slutligen mot sig. Nu har du fått en rätt tjock gröt (linia) som äts med fingrarna tillsammans med grönsaksröra och bönor.

Vill man kan man avsluta kokningen innan gröten tjocknat. När den är ungefär som pannkakssmet tar man av grytan från spisen. Då får du tunn gröt (idi) som man dricker.

Grötsleven heter dari på moru och liknar en pil. Den är tillverkad i trä.

Bröd på plåt: Av samma ingredienser som till gröten kan du baka konjo. Börja med att hetta upp en vanlig plåt på spisen. Häll på lite deg och "smeta" ut den med en slickepott. Grädda den i cirka en minut. Lossa den från plåten och vänd upp den på en tallrik. Rengör plåten och smörj den. Konjo viks på ett speciellt sätt. Först kortsidorna mot mitten. Därefter långsidorna. Slutligen viks hela kakan på mitten. Denna äts också till grönsaksröra och bönor.

Till denna grundrätt serveras ofta en slags grönsaksröra tillagad av gröna blad (ser ut som spenat). Extra lyxig blir den om den är smaksatt med jordnötspasta. Vanligt är också bönor av olika slag.

Det är inte så vanligt med kött men har man det är det oftast höna, tupp eller get som serveras. Vid riktigt stora fester slaktas en ko.

På marknaden kan du också köpa friterat bröd (typ chapatti)

För det mesta använder man inte kniv, gaffel och sked när man äter. Fingrarna formar med hjälp av brödet små runda klot som stoppas i munnen.

VATTEN

Förr i tiden fick kvinnorna gå till närmaste flod för att hämta vatten. Numera finns det flera brunnar borrade i Lui. Dit går kvinnorna för att hämta hem det vatten som hushållet behöver.

Världsbanken tillsammans med organisationen GIZ-Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit har konstruerat ett vattensystem för byn. Man har grävt ut för en större vattenreservoar (damm) och därifrån pumpas vattnet upp på ett berg i närheten och sedan med

självttryck fördelas det till ett antal pumpstationer och vattenkranar i byn. Fakta om att bära vatten kan du läsa om i kapitel 4, *Förskola*.

KLÄDER OCH TVÄTT

De flesta har tre omgångar med kläder. En omgång kläder används alltid som arbetskläder. Under tiden tvättar man det andra ombytet. Det tredje paret kläder är oftast finkläderna som man tar på sig när man ska gå till kyrkan på söndagen.

Det finns inga tvättmaskiner utan man tvättar sin tvätt för hand i stora baljor. För att få tvätten ren måste man gnugga den. Hela tiden måste man tänka på att inte slösa med vattnet. Sättet att tvätta kan jämföras med hur vi tvättade i Sverige för lite mer än 100 år sedan.

KOMMUNIKATION

Telefoni:

I Lui finns två mobilmaster. Utvecklingen går fort. 2009 hade man ingen signal i Lui. 2010 kom det till grannstaden Mundri och 2011 till Lui. Mobiltelefon har de flesta vuxna. Upp till 14 år är det endast några få som äger en mobiltelefon. Det kostar 150–300 SSP för en telefon.

Dator har endast några få och finns oftast på något slags kontor.

Radio:

I Juba ligger South Sudan Radio. Det finns sydsudanesisk, arabisk och engelsk radiokanal. Möjligheten att skaffa radio och lyssna på nyheter finns men är inte intressant eftersom det inte sänds lokala nyheter i Lui. Marai fm – går bra att lyssna på under morgonen men när solen går upp försvinner ljudet.

TV:

South Sudan SSTV. Det finns en nationell kanal och enbart i Juba.

SKOLUNIFORM

Alla har skoluniformer. Olika skolor har olika färg på uniformerna. Flickorna bär en klänning med krage. Pojkarna en skjorta och ett par kortbyxor.

Mer fakta om skoluniformerna finns i kapitel 6, *Skola*.

Fakta

MARKNADEN

Förr i tiden malde alla kvinnor mjölet för hand hemma. På en stor sten la de kornen och med en mindre sten malde de kornen till mjöl. Numera går de flesta till marknaden där det finns några stånd med kvarnar. Där kan man få sin durra, kassava och annat mald och sparar på så sätt massor av tid till att göra andra sysslor. Om durra och kassava kan du läsa mer i faktadelen till kapitel 9, *Natur*.

Mer fakta om marknaden finns i kapitel 3, *Marknaden*.

SPAR-LÅNEGRUPPER

Spar och lånegrupperna i Lui går under namnet VSL = Village Save and Loan group. Skillnaden mellan VSL grupper och mikrolån, som många känner till, är att man sparar först innan man lånar. VSL innefattar två delar, dels en social fond, dels en spara-lånedel.

I den sociala fonden lägger alla två sydsudanesiska pund varje vecka. Dessa räknas och sparas tills någon har en utgift som är för mycket för den medlemmen. Gruppen beslutar då gemensamt om man kan ge pengar ur denna fond till den behövande. Denna fond är en slags medlemsförsäkring, som inte är återbetalningsskyldig.

Spara-lånedelen består av andelar. Man beslutar i början av gruppens bildande hur mycket en andel ska kosta. Man får köpa högst fem andelar per vecka. När tre månader har gått, får man om man vill och har en bra idé hur man skall kunna förränta pengarna, låna pengar. Dessa pengar skall sedan betalas tillbaka med 10% ränta. Varje medlem i gruppen får en medlemsbok och ett medlemsnummer. Ordföranden får in alla uppgifter genom att stämpla i boken och personen i fråga går fram och lägger sina pengar i en skål framför kassören. När sparandet är över och man kontrollräknat pengarna i skålen och lagt ihop det som var och en sparat sedan tidigare, läggs allt i ett tygkuvert, ett grönt för sociala fonden och ett lila för spara-låna pengarna. Allt läggs ner i en plåtbox, som har tre lås. Nycklarna till låsen förvaras hos tre personer medan boxen med både pengar och sparböcker finns hos ordföranden.

YRKEN

Några vanliga yrken i Sydsudan är byggnadsarbetare, snickare, chaufför, skräddare/sömmerska, bil/mc mekaniker, lärare och sjukvårdspersonal. På marknaderna kan man också se små restauranger och många olika slags försäljare.

KOLMILA – TRÄKOL

Framställning av träkol ur ved kallas kolning. Traditionellt har kolningen utförts i kolmilor; vilka byggdes i skogen. Till kolningen användes gallringsved, torra träd och toppar av barrträd. På en s.k. kolbotten byggdes veden upp till cirkelrunda resmilor eller rektangulära liggmilor. För att förhindra luftens tillträde täcktes milan med granris och kolstubb. Sedan den tänts skedde under 1–2 veckor en ofullständig förbränning av veden, vilken lämnade den icke flyktiga delen, träkolen, kvar. Kolning i milor hade en stor omfattning till 1940-talet. Numera har kolningen liten omfattning i Sverige. I många u-länder är träkol fortfarande ett viktigt bränsle för matlagning (ur Bra Böckers lexikon 2000).

I Sydsudan har mycket av skogen kring Juba skövats för att tillverka träkol. Längs med vägarna står människor och säljer kol som de tillverkat. Ofta köper man tre säckar och lastar på sin motorcykel för att sedan dela upp säckarnas innehåll i plastpåsar och sälja på den lokala marknaden.

TIPS 1

Samtal

BARNKONVENTIONEN

Samtala om FN:s barnkonvention, artikel 27 "Levnadsstandard" och artikel 16 "rätt till privat- och familjeliv". Vad är det som får dig att känna dig hemma? Vad behöver du för att må bra?

Ibland behöver man gå undan och vara för sig själv. Har du möjlighet till detta? Hur tror det fungerar för Taban och hans familj?

GRUNDKÄNSLOR

Nami blir ledsen när hon inte får gå till förskolan. Vad gör dig ledsen?

Taban och Lillibeth blir skrämnda av en orm när de ska ut i skogen och hämta ved. Vad är du rädd för?

Nami får en ny hårborste som hon blir glad för. Har du någon gång fått något som gjort dig glad?

TIPS 2

Andakt

BIBELTEXTER:

Abraham och Sara får besök
(1 Mos 18:1-8)

Hos Marta och Maria
(Luk 10:38-42)

Eller berätta om hur det kunde se ut i ett hem i Nasaret när Jesus var liten. Vad gjorde man och vilka yrken fanns på den tiden.

SÅNGFÖRSLAG:

Jag har ett hem, KS 174/BPs 153

Jesus du var liten, KS 23/BPs 32

Jag kan inte vad du kan,
KS 167/BPS 153

Jag blir så glad när jag ser dig,
KS 165

BÖN:

Gud, vi ber att alla ska få ett hem att bo i och mat att äta varje dag. Låt alla barn få växa upp i en trygg miljö tillsammans med människor som tycker om dem. Hjälp och var med alla som lever i farliga miljöer. Gör så att någon vuxen bryr sig om dem. Amen

TIPS 3

Baka bröd

BULLAR

Brödet som bakas i ugn: 2 tsk salt, 2 kg mjöl, 4 koppar vatten, 2 tsk bakpulver och ¼ -½ kopp olja. Degen får vänta i en timme innan den bakas ut till 31 bullar. Gräddas i ugn 225-250 grader tills bullarna får fin färg.

MAANDAZI

1 ägg och 2,5 dl mjölk vispas samman. Blanda i 1,5 dl socker, ¼ tsk salt, 5 dl mjöl och 2 tsk bakpulver. Smeten ska vara lösare än vetedeg men betydligt tjockare än pannkakssmet. Värm olja (minst 1 liter mat- eller frityroolja) i en kastrull. Den får inte bli så het att det ryker om den. Med ett par skedar lägger man i klickar av smeten så runda som möjligt, några åt gången, och låter bullarna bli lagom bruna. Det tar ett par minuter. Bryt itu den första du tar upp för att se att den hann bli genomgräddad. Om oljan är för het så blir bullen bränd utanpå innan den är färdig

inuti. Minska i så fall värmen. Om oljan inte är tillräckligt varm så suggs den in i bullarna istället för att göra ett knaprigt skal. Det blir 30-35 stycken av detta recept.

OBS! Se till att det finns en vuxen i närheten och ett lock till kastrullen. Om det tar eld, får man inte försöka släcka med vatten utan istället kvickt täcka med locket.

CHAPATTI

Samma ingredienser som bullarna med undantag av oljan. Bakas ut med en kavel på en skärbräda. När den runda kakan är lagom tunn friteras den i en gryta med olja. Alternativt kan den runda kakan stekas i stekpanna utan fett.

TIPS 4

Vindsnurra

Nami blåser en blomma så den snurrar runt. Du kan också göra en vindsnurra. Använd ett A4-papper, en blompinne och knappnål.

1. Vik ihop ett A4-papper så vecket blir ena diagonalen i en kvadrat.
2. Klipp av den bit som sticker ut och vik även längs den andra diagonalen så att det blir som ett kryss.
3. Gör ett hål i mitten och ett i varje hörn till höger om diagonalerna. Klipp lite mer än till hälften av varje diagonal.
4. Vik in hörnen och stick en knappnål genom hålen. Fäst snurran i änden av en blompinne.

TIPS 5

Lek klädstafett

Deltagarna delas upp i två lag. Varje lag har en resväska med till exempel stora shorts, stor t-shirt, keps, flipflop-/foppatofflor. Nu gäller det för förste man i laget att ta på sig alla sakerna, stänga resväskan och springa runt en kon och tillbaka till laget igen. Där ska han ta av sig alltsammans och packa ner i väskan igen. Därefter är det näste man i laget som ska öppna väskan, klä på sig och springa. Vilket lag hinner först?

TIPS 6

Rita dina drömmar

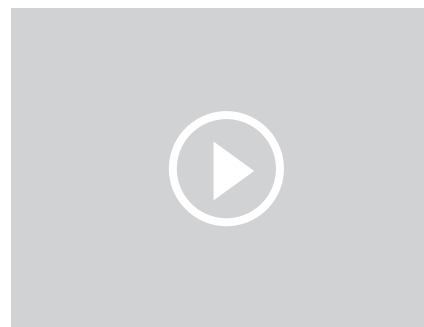
Mammorna i spar-lånegruppen drömmer om att kunna göra olika saker för pengarna de sparar ihop. Har du någon önskedröm? Rita och måla en teckning!

BILDER

Väggar med lera
Väggar och takstol
Taket läggs
Hus med plåttak
Hyddor med skafferi
Utanför hyddan
Målning på hydda
Sovrum
Dusch
Morgonsyssla, sopning
Morgonsyssla, get, småsyskon
Frukost
Grötkokning
Köket med traditionell spis

Vedsnål spis
Bullbak 1
Bullbak 2
Chapatti
Äta med fingrarna
Gröna blad
Tupptillagning
Dammen
Mast
Inlämning av batteri
Träkolsförsäljning
Lek kolmila
Kvarnen
Lånegrupp
Lånegrupp 2
Lånegrupp 3
Blåsa blomma

VIDEO-KLIPP

Koka gröten
Blåsa blomma

VÄSKAN

Väskan finns att låna genom Sensus, Lund

Grödor
Träkolsspis
Dari (visp)
Skoluniformer
Kam/borste
Mugg
Skrivbok
Myggnät
Örngott